

TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİNE ERİŞEBİLİYOR MUSUNUZ?

28 Şubat 2024

Yıldırım Koç

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık tarihinde mutlaka incelenmesi gereken belgelerin başında, sendikalar tarafından bağitlanan toplu iş sözleşmeleri gelir. Ne yazık ki işçi sınıfı tarihi üzerinde çalışanların ancak çok küçük bir bölümü toplu iş sözleşmelerini incelemiştir.

Toplu iş sözleşmeleri, sendika üyeleri açısından da son derece önemli belgelerdir. Sendikaya üye olan işçi, çalışma koşullarını belirleme yetkisini sendikaya devretmiş olur. İşyerinde bir toplu iş sözleşmesi bağitlandığında da, işçiler, (1) ücretler ve yan ödemeler, (2) iş güvencesi, (3) çalışma süresi, (4) işçi sağlığı ve güvenliği ve (5) işyerindeki çalışma düzeni konularındaki hak ve yükümlülüklerini ancak bu belgeye erişebiliyorsa, öğrenebilir ve kullanabilir. Eğer elinde toplu iş sözleşmesi yoksa veya dağıtılan toplu iş sözleşmesini okumamışsa, ya bazı haklarından yararlanamaz, ya da tazminatsız olarak işten çıkarılmasına neden olacak bazı işler yapabilir.

İşçi sınıfı ve sendikacılık tarihi çalışanların toplu iş sözleşmeleri gibi son derece önemli bir kaynağı ihmal etmelerinin bir nedeni, bu belgelere ulaşmanın zorluğudur.

Çok az sendika, bağitladığı toplu iş sözleşmelerini bastırıp üyelerine dağıtmaktadır. Bir sendikanın iyiliğini değerlendirmede kullandığım ölçütlerden biri, toplu iş sözleşmelerini üyelerine dağıtıp dağıtmadığıdır. Bir keresinde büyük bir sendikanın grup toplu iş sözleşmesini sendikadan alamadım; işveren sendikasına başvurduğumda onlar verdiler. Çeşitli ilişkilerle benim ulaşamadığım toplu iş sözleşmesine sıradan bir üyenin erişebilmesi mümkün değildir. Toplu iş sözleşmesini bastırıp üyelerine dağıtan sendika, yaptığı toplu sözleşmeye güveniyordur ve işçiler de bu sendikaya güvenir. Bağitladığı toplu iş sözleşmesini üyelerden saklayan sendikaysa üyelerinin de güvenmediği bir örgüttür.

Ben 1970'li yılların başlarından itibaren toplu iş sözleşmelerine çok önem veriyorum. Özel arşivimizde, 1963 öncesinde Borçlar Kanununun 316. ve 317. maddelerine dayanılarak yapılan "umumi mukavele" adıyla birkaç sözleşme var. 1963 yılında 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun kabul edilmesinden günümüze de 5300 dolayında toplu iş sözleşmesini topladık. Özellikle 1964 yılındaki ilk dönem toplu iş sözleşmeleri çok değerli. Bazı toplu iş sözleşmelerinin de o tarihten günümüze neredeyse takımı var.

Bazı sendikalar sendika tüzüklerini de üyelerinden saklar. Sendika tüzüğüne erişebilmek geçmişte çok zordu. Ancak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı artık sendika tüzüklerini sitesinde yayınlıyor. İsteyen bu kaynaktan tüzüklerin son biçimine erişebiliyor.

1963 yılından beri imzalanan toplu iş sözleşmelerinin bazı nüshaları, yürürlükteki kanunlar gereği, Çalışma Bakanlığı'na gönderildi ve gönderiliyor.

1963-1983 döneminde yürürlükte kalan 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun 13. maddesi şöyleydi: "Toplu görüşmenin sonunda bir anlaşmaya varılırsa, dört nüsha olarak düzenlenecek olan toplu iş sözleşmesinden birer nüsha taraflara verilir; iki nüshası da toplu görüşme için çağırıcı yapmış olan tarafça imza gününden başlayarak altı iş günü içinde görüşmenin yapılacağı yerin bağlı bulunduğu Bölge Çalışma Müdürlüğüne gönderilir. Toplu iş sözleşmesi bir iş kolunu kapsıyorsa, bu bildiri Çalışma Bakanlığına yapılır."

1983-2012 döneminde yürürlükte kalan 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun 20. maddesi şöyleydi: "Toplu görüşmenin sonunda bir anlaşmaya varılırsa, beş nüsha olarak düzenlenecek olan toplu iş sözleşmesi taraf temsilcilerince imzalanır. Sözleşmenin birer nüshasını taraflar alırlar. Üç nüsha da, toplu görüşme için çağırıcı yapmış olan tarafça görevli makama imza gününden başlayarak altı işgünü içinde tevdi edilir. Bölge çalışma müdürlükleri kendilerine tevdi edilen toplu iş sözleşmelerinin iki nüshasını Çalışma Bakanlığına gönderirler. Çalışma Bakanlığı da toplu iş sözleşmelerinin birer nüshasını Devlet İstatistik Enstitüsüne gönderir."

2012 yılından beri yürürlükte bulunan 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun 48. maddesi şöyledir: "Toplu görüşmenin sonunda bir anlaşmaya varılırsa dört nüsha olarak düzenlenecek

olan toplu iş sözleşmesi, taraf temsilcilerince imzalanır ve iki nüshası altı iş günü içinde çağrışı yapan tarafça görevli makama tevdi edilir. Görevli makam sözleşmenin bir nüshasını Bakanlığa gönderir.”

Ancak ne yazık ki, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bu toplu iş sözleşmelerini üyelerin ve araştırmacıların erişimine açmadı. 1963 yılından beri gönderilen toplu iş sözleşmelerinin akıbeti de meçhuldür. Bakanlık'ın bu konuda bir arşivinin olmadığı bilinmektedir. Yüksek Hakem Kurulu'nun da böyle bir arşivi yoktur.

Keşke Bakanlık, (sendika tüzüklerinde yaptığı gibi) yasa gereği kendisine iletilen toplu iş sözleşmelerini de elektronik ortamda herkesin erişimine açsa. Böylece bazı sendikaların sakladıkları toplu iş sözleşmelerine üyelerin ve araştırmacıların erişimi mümkün olabilir.

Ancak, toplu iş sözleşmesi sendika tarafından basılıp dağıtılsa bile, sendika üyelerinin büyük bir çoğunluğu bu toplu iş sözleşmesinin yalnızca bazı maddelerine bakıyor; bütünü okuma zahmetine katlanmıyor. Evleniyorsa, evlenme parasına bakıyor; ikramiyeyi bekliyorsa, ikramiye ödeme tarihine. Halbuki toplu iş sözleşmesinde çalışma koşullarına ilişkin çok önemli düzenlemeler yer alıyor. Kendisiyle ilgili kanunları öğrenmeye çalışmayan işçi, toplu iş sözleşmesini de bilmeyince, kendisine ne söylenirse doğru kabul ediyor. Anlatılanları “yerse”, “yedirmeye devam ediyorlar.”

Toplu iş sözleşmelerini sendika üyeleri de öğrenmeli, işçi sınıfı ve sendikacılık tarihi konusunda çalışma yapanlar da.